

Canon
van de
gemeente

ALPHEN

AAN DEN

RIJN

Redactie

Arjan van 't Riet

Bernadette Verhoef

Henry Wilbrink

Canon van de gemeente Alphen aan den Rijn

Canon van de gemeente Alphen aan den Rijn

onder redactie van
ARJAN VAN 'T RIET
BERNADETTE VERHOEF
HENRY WILBRINK

Verloren
Hilversum
2024

1700-1800

- 16 1708 Post Oudshoorn**
Mailen in de achttiende eeuw
RIA VITTEERS 80
- 17 1741 Het wees- en armhuis van Oudshoorn**
De zorg voor armen, wezen en zieken
MARLOES RIJKELIJKHUIZEN 84
- 18 Circa 1750 Buitenplaatsen**
Lustoorden langs de Rijn
ARJAN VAN 'T RIET 88
- 19 1759 Droogmaking van de Noordplas**
Nieuw land na de turfwinning
ARJAN VAN 'T RIET 92
- 20 1787 Patriotten en orangisten**
Politieke onrust in Alphen
MAURING ROEST 96

1800-1900

- 21 1809 Nut van 't Algemeen**
Notabelen zetten zich in voor volksverheffing
RUTGER NIJHOF 102
- 22 1813 Het Rijnlandse oproer**
Vergeefs verzet tegen de Franse bezetter
HENRY WILBRINK 106
- 23 1840 Dominee Ledeboer**
Een kerkscheuring in Benthuizen
L. VOGELAAR 110
- 24 1850-1880 De Rijnlandse dracht**
Kleding met veelzeggende details
BERNADETTE VERHOEF 114
- 25 1853 De goudrenet**
De boomkwekerij in Boskoop
JOS VAN MEIJEL 118
- 26 1855 De Scheepjeskerk**
Hernieuwde vrijheid voor rooms-katholieken
BERNADETTE VERHOEF 122
- 27 1873 De Rijnbode**
Betaalbaar nieuws voor iedereen
BERRY DONGELMANS 126

- 28 1878 De spoorlijn Leiden-Woerden**
De Rijnstreek ontsloten
PIET PIJPER 130
- 29 1884 De Martha-Stichting**
Een tehuis voor onverzorgde kinderen
RUTGER NIJHOF 134
- 30 1887 Scheepswerf Boot**
Van hout naar staal: een ommekeer in de scheepsbouw
ARJAN VAN 'T RIET 138
- 31 1892 De kaasmarkt van Alphen**
Zelfkazende boeren en boerinnen
ARJAN VAN 'T RIET EN HENRY WILBRINK 142

1900-1950

- 32 1915 Watertorens**
Monumenten van vooruitgang
RUTGER NIJHOF 148
- 33 1919 Raadslid Harkje Benthem-de Wilde**
Vrouwen gaan deelnemen aan politiek en bestuur
MAURING ROEST 152
- 34 1926 Archivaris W.M.C. Regt**
Onderzoek naar de lokale geschiedenis
BERRY DONGELMANS 156
- 35 1936-1938 Hefbruggen over de Gouwe**
Groeierende vervoersstromen door het Groene Hart
REDACTIE 160
- 36 1940-1945 De bezetting**
Vijf jaren van onvrijheid, ontbering en geweld
HENRY WILBRINK 164
- 37 1942 David Wessel vermoord**
De Jodenvervolgung
KEES VISSCHEDIJK EN ALBERT BREMER 168
- 38 1945 Mulder's Fabriek**
Industrie langs Gouwe en Oude Rijn
SIEGER VERHART 172

1950-2000

- 39 1950 Avifauna, Archeon en Bentwoud**
De ontwikkeling van toerisme en recreatie
HENRY WILBRINK 178
- 40 1958 Stad in het Groene Hart**
Balans tussen bouwen en open houden
ARJAN VAN 'T RIET 182
- 41 Circa 1965 Gastarbeiders**
De vestiging van nieuwe Nederlanders
REDACTIE 186
- 42 1967 Zeeman**
Ontwikkeling van de middenstand
BERRY DONGELMANS 190
- 43 1972 Kaju Putih**
Een Moluks wijkcentrum als cultureel bindmiddel
I.P. (TJAK) REAWARUW 194
- 44 1974 De Jostiband**
'Muziek doet wat met je!'
BERNADETTE VERHOEF 198
- 45 1975 Misdaadauteur Jackie Lourens**
Streekverhalen en verhalen uit de streek
HENRY WILBRINK 202
- 46 1988 De Coupépolder**
Het gifbeltschandaal in 'Afval aan den Rijn'
RUTGER NIJHOF 206

- 47 1992 Trekkertrek**
Trots op levend erfgoed
BERNADETTE VERHOEF 210
- 48 1999 Tafeltennisser Bettine Vriesekoop**
Anderhalve eeuw sport
JAN BELT 214

Na 2000

- 49 2002 Het nieuwe stadhuis van Alphen**
Gemeentehuizen door de eeuwen heen
RUTGER NIJHOF 220
- 50 2014 Fusiegemeente Alphen aan den Rijn**
Van elf naar één
ARJAN VAN 'T RIET 224
- 51 Het ontbrekende venster** 228
- Bezoeken 230
- Verder lezen 233
- Auteurs 237
- Illustratieverantwoording 239
- Toelichting op de grote foto's* 240

Voorwoord

In mijn werkkamer in het gemeentehuis hangt een grote afbeelding. Het is een kaart van het Romeinse rijk, uit de tijd dat de Romeinen helemaal waren opgetrokken tot in ons land. Twee van de plaatsen die zij stichtten waren Albaniana (Alphen aan den Rijn) en Nigrum Pullum (Zwammerdam). De geschiedenis van onze gemeente gaat dus zeker al terug tot in die tijd. Dat vieren we dit jaar ook, 2000 jaar geschiedenis en tien jaar onze gemeente in de huidige samenstelling met acht kernen met elk een eigen geschiedenislijn.

Die geschiedenis fascineert mij enorm. Zij heeft ons gemaakt tot wat en wie wij nu zijn. Archeologische opgravingen van delen van nederzettingen in het stadshart, aardewerk in Hazerswoude-Rijndijk of een schip in Zwammerdam, herinneren ons aan dit rijke verleden. Of *castellum* Albaniana, Archeon, resten van kasteel Groot Poelgeest in Koudekerk aan den Rijn en ook de turfwinning, de scheepsbouw, een goudrenet, het traditionele slagenlandschap van het boomkwekersdorp Boskoop, godsdienst, tradities en beroemde sporters: allemaal getuigen ze van het verhaal van onze gemeente.

Wat nog ontbrak was een mooi naslagwerk waarin deze rijke geschiedenis in samenhang wordt beschreven en getoond. Heel blij was ik dan ook met het verzoek van de gemeenteraad om een canon van de gemeente Alphen aan den Rijn te laten maken met daarin gebeurtenissen, gebruiken, omgangsvormen, tradities, producten, historische gebouwen, bijzondere personen, plekken, landschappen en kunst- en cultuuruitingen die kenmerkend zijn voor onze gemeente.

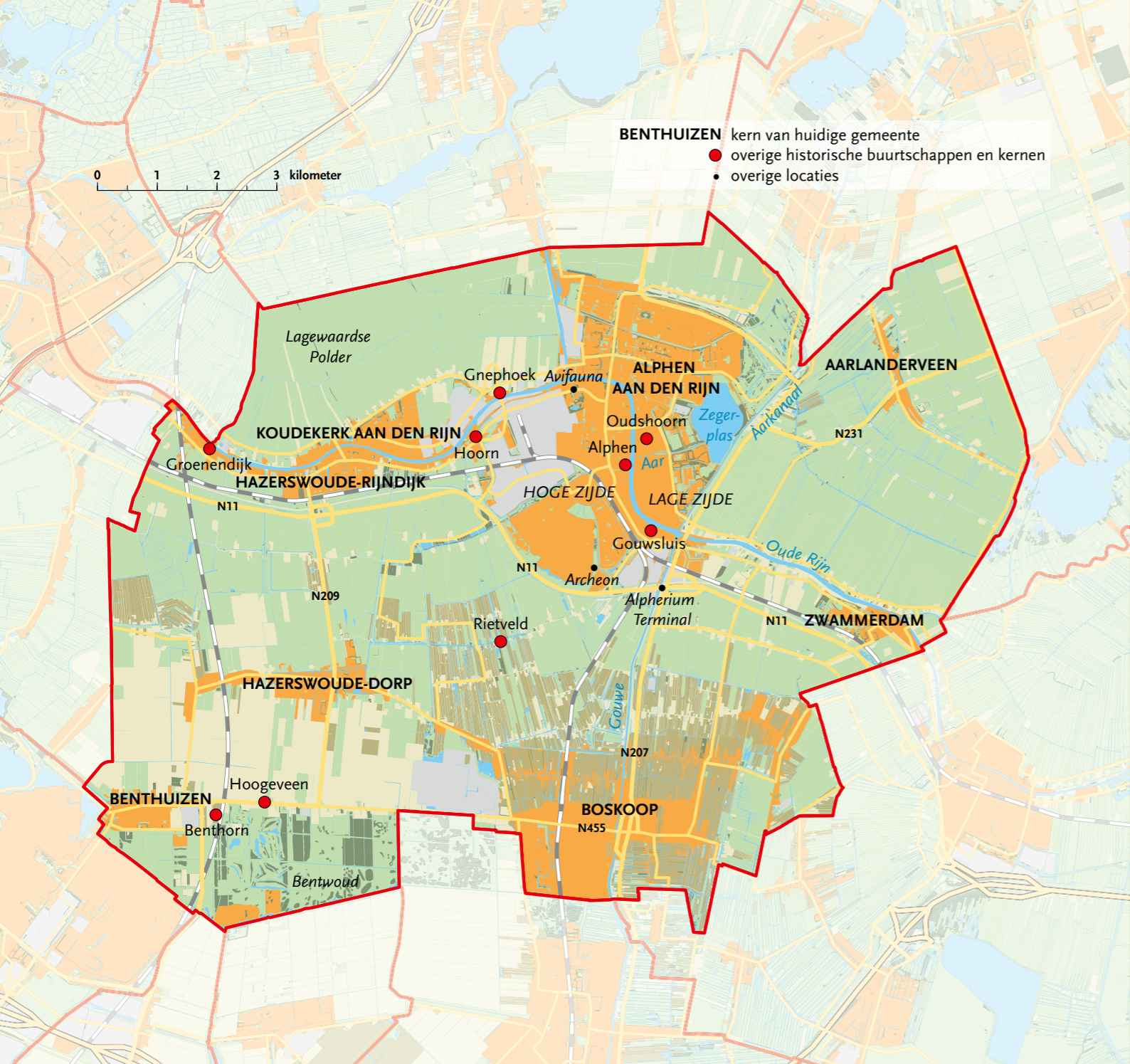
En dat is gelukt! Met veel trots presenteer ik u deze gloednieuwe canon. In vijftig vensters nemen wij u mee op een reis door onze boeiende geschiedenis. En nodig ik u uit om zelf op pad te gaan en de geschiedenis te ervaren. De verhalen in de canon geven inzicht in wat de gemeente Alphen aan den Rijn tot zo'n unieke plek maakt. Uiteraard ontbreken de belangrijke trekkers zoals Avifauna, Bentwoud, Boskoop en Archeon niet.

De canon is van ons allemaal. Mijn bijzondere dank gaat uit naar de gemeenteraad voor de opdracht, alle inwoners voor hun inspirerende input en aan de auteurs, de leden van de redactie, de lees- en adviescommissie en de leden van de historische verenigingen voor hun grote betrokkenheid. Hun inspanning en toewijding hebben ervoor gezorgd dat deze canon een waardevol overzicht geeft in wat onze gemeente te bieden heeft.

Ik wens u veel plezier met deze ontdekkingsstocht naar het rijke verleden van de gemeente Alphen aan den Rijn!

Anouk Noordermeer-Krommendam
Wethouder Cultuur, erfgoed en gemeentearchief

De gemeente Alphen aan den Rijn in 2024, met historische buurtschappen en kernen.

Inleiding

REDACTIE

In 2006 verscheen de *Canon van Nederland*: een handzaam overzicht van de Nederlandse geschiedenis aan de hand van vijftig onderwerpen – personen, gebouwen, gebeurtenissen enzovoort. Het waren stuk voor stuk onderwerpen waarvan de samenstellers vonden dat elke Nederlander er weet van moest hebben, zoals hunebedden, Rembrandt en de watersnoodramp van 1953. Deze canon was opgezet ten behoeve van het Nederlandse onderwijs. Maar het idee sloeg direct breder aan en kreeg veel navolging. Ook binnen de huidige gemeente Alphen aan den Rijn zijn al twee canons verschenen: in 2013 de *Canon van Benthuisen, Hazerswoude en Koudekerk aan den Rijn* en in 2022 de *Canon van Boskoop*.

Zo'n canon, vond de gemeenteraad, moest er ook komen voor de héle gemeente Alphen aan den Rijn. Meer dan een jaar lang heeft een onafhankelijke redactie er samen met auteurs en meelezers intensief aan gewerkt. In vijftig korte verhalen ('vensters') geeft dit boek een overzicht van ontwikkelingen en gebeurtenissen die zich binnen de huidige gemeente Alphen aan den Rijn hebben afgespeeld.

Volledig is deze canon zeker niet. Dat is ook niet de bedoeling van een canon: die gaat alleen over wat  cht belangrijk of kenmerkend is. Om te bepalen welke vijftig onderwerpen er in de canon moesten komen, is in augustus 2023 aan inwoners gevraagd ideeën in te dienen. Van die mogelijkheid is veelvuldig gebruikgemaakt. Op grond van deze voorstellen is een lijst van vijftig vensters gemaakt, die is voorgelegd aan vertegenwoordigers van alle historische verenigingen in de gemeente en enkele andere

deskundigen. Eind 2023 is de 'definitieve' lijst vastgesteld. 'Definitief' tussen aanhalingstekens, want deze canon is 'open': u kunt hem zelf aanvullen en verrijken (zie pagina 228).

Een van de kwesties waar tijdens de totstandkoming discussie over was, is de vraag of de huidige gemeente Alphen aan den Rijn eigenlijk wel een geschiedenis heeft. Is de gemeente van nu niet min of meer toevallig tot stand gekomen? Hebben de acht 'kernen' niet allemaal hun eigen geschiedenis? Die vragen zijn terecht. Het zou onjuist zijn te suggereren dat de kernen 'eigenlijk' altijd al bij elkaar hoorden. Sommige ontwikkelingen speelden zich alleen in Koudekerk af, andere in Boskoop of de plaats Alphen. In deze canon is dan ook niet gepoogd de eigenheid van de kernen te verbloemen.

Tegelijkertijd hebben de dorpen veel gemeenschappelijk – met elkaar en met dorpen rondom de gemeente. De ligging in het Groene Hart bijvoorbeeld, of ervaringen tijdens de Tweede Wereldoorlog. De voorbeelden zijn legio. Zo deden niet alle dorpen aan turfwinning of melkveehouderij, maar veel wel. Al in de negentiende eeuw richtte een krant als *De Rijnbode* zich op een bredere groep lezers dan die in Alphen alleen. Enzovoort. Waar dat aan de orde is, proberen de auteurs dan ook iets te laten zien van die overeenkomsten en parallellen.

De vraag wat nu werkelijk van belang is om dit gebied beter te begrijpen, zal in 2034 anders worden beantwoord dan in 2024. Er is een voortgaande discussie over het verleden. Met deze canon hopen de samenstellers daaraan een bijdrage te kunnen leveren.

Tot 500 n.Chr.

2800-2400
v.Chr.

Steentijd

Boeren en vissers langs de Oude Rijn

JOS KLEIJNE

Zo'n 4500 jaar geleden, lang voor de Romeinen hier kwamen, woonden er al mensen langs de Oude Rijn. Sporen van hun houten boerderijen zijn aangetroffen op twee locaties in Hazerswoude-Rijndijk, langs de N11 en onder de toekomstige wijk Oostvaartpark. Deze prehistorische boeren leefden in een ruig landschap met watergeulen, bossen en wilde dieren. Ze bedreven akkerbouw en veeteelt, en deden daarnaast aan visvangst en jacht. Erg dichtbevolkt was het gebied niet. Maar dat wil niet zeggen dat deze mensen in een isolement leefden. Integendeel: ze onderhielden contact met gemeenschappen tot in Drenthe aan toe.

De vroegste bewoning binnen de huidige gemeente Alphen aan den Rijn is onlosmakelijk verbonden met de ontwikkeling van de rivier de Rijn. Langs de oevers hadden zich in de loop der tijd dikke lagen zand opgehoopt. Hierop was het goed wonen: in de nabijheid van het zoete rivierwater, met zowel een bosrijke omgeving als vruchtbare landbouwgrond. Overstromingen waren er zelden, en als die er waren, zorgden ze voor een nieuw laagje vruchtbare grond. De rest van het landschap bestond uit moerasbossen, die onbewoonbaar waren, maar wel gebruikt konden worden.

Houten boerderijen

De huizen die zo'n 4800 tot 4400 jaar geleden langs de rivier stonden, waren stevige constructies met zware houten palen en wanden van vlechtwerk en gedroogde klei. In elk huis woonde waarschijnlijk een groot gezin, mogelijk zelfs meerdere generaties. De bewoners waren boeren, die hun eigen graan

verbouwden (gerst en tarwe) en vee hielden (vooral runderen en varkens). Daarnaast benutten ze alle natuurlijke voedselbronnen in het lokale landschap: vis, vogels en jachtwild. Hun gebruiksvoorwerpen waren gemaakt van been, hout en steen. Dierenhuiden dienden als kleding, maar mogelijk maakten deze mensen ook al kleren van vlas. Voedsel werd bereid in een haard en soms opgeslagen in kuilen.

Echt schoon was het rond zo'n boerderij niet. De boeren dumpden hun huishoudelijke afval (botten van geslachte dieren, de as van haardvuren en gebroken aardewerk) achter hun boerderij, in de buurt van een watergeul. Honden lieten hun uitwerpselen gewoon op het terrein achter.

Verschillende soorten aardewerk

Zowel voor het koken als voor de opslag gebruikten de Hazerswoudse boeren aardewerk. Het grootste deel bestond uit grote dikwandige potten zonder versiering. Deze potten maakten ze waarschijnlijk zelf,

met de hand. Maar daarnaast gebruikten ze ook dunwandige bекers met daarop nauwkeurig uitgevoerde horizontale versieringen. Die waren aangebracht door touwtjes of gladde spateltjes in de klei te drukken. Deze bекers waren geschikt om gezamenlijk uit te drinken (bijvoorbeeld alcohol) en waren handig mee te nemen. Zo blijkt een deel van het aardewerk in Hazerswoude afkomstig te zijn uit Centraal-Duitsland. Dit dunwandige aardewerk behoort tot de zogeheten enkelgrafcultuur. Die werd zo'n 4800 jaar geleden in Noordwest-Europa geïntroduceerd door migranten uit Centraal-Europa.

Haar naam ontleent de enkelgrafcultuur aan het opvallend gestandaardiseerde grafritueel. Per grafheuvel werd slechts één enkele persoon begraven, met daarbij grafgiften als aardewerken bекers, vuurstenen dolken en stenen bijlen. Overigens kreeg lang niet iedereen zo'n zichtbaar graf. Deze grafcultuur was héél anders, en veel strikter, dan die van de bewoners van de Lage Landen tot dan toe. Zij begroeven hun doden – en soms de gecremeerde resten – ofwel in hunebedden, of juist in eenvoudige graven zonder heuvels.

Exotische migranten?

Gezien de aanwezigheid van deze bекers rijst de vraag door wie de boerderijen langs de Oude Rijn werden bewoond. Waren dat allemaal exotische migranten? Waarschijnlijk niet. Eerder ging het om mensen die al lang in het kustgebied langs de Noordzee woonden en die misschien huwelijken slooten met de migranten. In elk geval namen ze voor een deel hun nieuwe ideeën over. Dat kan verklaren dat ze, naast dikwandig aardewerk volgens lokale

! 'Cees de Steentijdman', circa 2500 v.Chr. Reconstructie (2012-2013) op basis van het skelet van een man van ongeveer 26-35 jaar oud. Het skelet werd gevonden in het West-Friese Mienakker (Noord-Holland), en de kleding en uitrusting zijn gebaseerd op vondsten van elders. Maar waarschijnlijk zagen mannen uit Hazerswoude er ook ongeveer zo uit.

- Aarlanderveen
- Alphen aan den Rijn
- Benthuizen
- Boskoop
- Hazerswoude-Dorp
- Hazerswoude-Rijndijk
- Koudekerk aan den Rijn
- Zwammerdam

CANON VAN DE GEMEENTE **ALPHEN AAN DEN RIJN**

In het Groene Hart van Holland ligt de gemeente Alphen aan den Rijn. Een gemeente met een lange geschiedenis, die al in de Romeinse tijd haar eerste hoogtepunt beleefde.

Deze canon toont de veelzijdigheid van dit rijke verleden in vijftig toegankelijk geschreven verhalen, over vijftig markante gebeurtenissen, personen en gebouwen. Van de vroegste bewoners in de prehistorie tot de gemeentelijke herindeling van 2014. Met oog voor de verschillen én overeenkomsten tussen de kernen binnen de huidige gemeente.

Alphen aan den Rijn

